

การพัฒนาการศึกษาเพื่อความเข้มแข็งเมือง

CIVIC EDUCATION DEVELOPMENT

พินสุดา สิริธรงค์ศรี*

Pinsuda Siridhrungsri*

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และปริญญาเอก วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

* Assistant Professor and PhD., College of Education Sciences, Dhurakij Pundit University

* Email: pinsuda.sir@dpu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ และ 2) เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและความเป็นพลเมืองโลก โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงพรรณนา ด้วยการศึกษเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ การประชุมรับฟังความเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวน 2 ครั้ง และการสนทนากลุ่มจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 1 ครั้ง ระหว่างวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 23 กรกฎาคม 2559 จากนั้นจึงสรุปและเสนอผล ผลการวิจัยพบว่า 1) ประเทศไทยมีการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีหลักสูตรการศึกษาด้านความเป็นพลเมืองเป็นการเฉพาะในทุกระดับการศึกษาแต่ยังไม่สามารถทำให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ได้จริงเท่าที่ควร สำหรับต่างประเทศมีการจัดหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองผ่านกระบวนการเรียนรู้อยู่ทั้งในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย การเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยกิจกรรมประจำปีโดยตามบริบทของประเทศนั้นๆ 2) ข้อเสนอแนะนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเป็นข้อเสนอที่สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย ตามการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จำนวน 16 ข้อ ทั้งด้านการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร การผลิตและพัฒนาครู และผู้บริหาร การมีส่วนร่วมขององค์กรที่เกี่ยวข้อง การจัดตั้งกองทุนเสริมสร้างความเป็นพลเมือง และการวิจัยและพัฒนา

คำสำคัญ: ความเป็นพลเมือง การพัฒนาการศึกษา

Abstract

This research aimed at 1) studying Civic Education Development of Thailand and foreign countries, and 2) preparing policy recommendations on Civic Education Development corresponding to current situations and global citizenship. It took the form of descriptive research which studied documents and research works carried out in Thailand and overseas. Two meetings to hear opinions from people concerned and an expert focus group interview were held from 24 February to 23 July 2016. Conclusions were made, and the findings showed that 1) Thailand has had education for citizenship since the reign of King Rama V. There has been a particular citizenship curriculum for every education level, but it does not enable learners to adequately apply the knowledge learned: In the foreign countries, citizenship education curriculum has been implemented through formal, non-formal, informal, and life-long learning processes using democracy-oriented activities related to their local contexts; and 2) The 16 policy recommendations on education development for citizenship construction are made in line with Thailand's constitutional monarchy government system. They cover curriculum evaluation and modification, teachers' and administrators' production and development, participation of related organizations, establishment of citizenship construction funds, and research and development.

Keywords: Civic Education, Education Development

บทนำ

การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย เริ่มจากการพัฒนากฎหมาย นโยบาย แผนการศึกษา และหลักสูตร มีจุดมุ่งหมายให้เด็กและเยาวชนเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่ดีใน ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และเป็นพลโลกที่ดี ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะการดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยในปี พ.ศ. 2475 มีการนิยามคำว่า “พลเมือง” ไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 ว่า พลเมืองแห่งสยามคือ พลเมืองผู้สามารถประกอบอาชีพได้ เป็นผู้ที่มีวิถีปฏิบัติและหน้าที่แห่งพลเมือง และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ซึ่งกำหนดขึ้นภายหลังเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ (14 ตุลาคม 2516) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับพลเมือง ไว้โดยสรุปมุ่งให้ผู้เรียนหรือพลเมืองได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีในการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย วิถีปฏิบัติหน้าที่ เคารพสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และผู้อื่น มีความรับผิดชอบ ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ยึดมั่นและดำรงตนในสังคมประชาธิปไตยด้วยความเสมอภาค สุจริตและยุติธรรมเป็นสำคัญ

เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้บัญญัติจุดมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาที่สะท้อนถึงเป้าหมายของความเป็นพลเมือง ไว้ในมาตรา 6 ความว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” และบัญญัติการเรียนรู้เกี่ยวกับสำนึกของความเป็นพลเมืองไว้ในมาตรา 7 ความว่า “ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ” และมีการนำไปสู่การปฏิบัติโดยหลักสูตรและการจัดการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อุดมศึกษาและที่เกี่ยวข้องมาโดยลำดับ

จากสภาพการจัดการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าการศึกษาความเป็นพลเมืองของไทยกำหนดขึ้นภายใต้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองเป็นสำคัญ และพบปัญหาการจัดการเรียนรู้และผลที่เกิดกับผู้เรียนคือ แม้ว่าจะมีการกำหนดหลักสูตรชัดเจนในแต่ละระดับการศึกษา แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงเท่าที่ควร โดยเฉพาะความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย การเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและสังคม (พิณสุดา สิริรังศรี, 2553)

ในการนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) จึงได้มอบหมายมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย ดำเนินการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองทั้งประเทศไทยและต่างประเทศ
2. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไทยที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และความเป็นพลเมืองโลก

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาตามวัตถุประสงค์ภายใต้แนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองไทยและพลโลกที่ก่อให้เกิดความรู้ ทักษะ เจตคติ และค่านิยม ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ในด้าน 1) ปัจจัยการดำเนินงาน ได้แก่ หลักสูตร ครู ผู้บริหาร ผู้เรียน ครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) กระบวนการดำเนินงาน ได้แก่ การมีส่วนร่วม การสนับสนุนส่งเสริม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล บนพื้นฐานของบริบทสังคมไทย อาเซียนและสังคมโลก เพื่อนำไปสู่ 3) ข้อเสนอแนะนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2547; ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2557; ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2558; วิชัย ตันศิริ, 2557; วิชัย วงศ์ใหญ่, 2554; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548; Burlach, R., 1996 ;Burton, D., 2015; Center for Civic Education, 2010; Department for Education, 2014; Ministry of Education, Singapore, 2014) โดยบูรณาการสาระของการศึกษิตตามประเด็นการจัดการศึกษาเข้าด้วยกัน

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

พลเมืองหมายถึงผู้ที่มีความรู้มีข้อมูลข่าวสารและมีความคิดเห็นที่จะแสดงออก และมีส่วนร่วมในประชาธิปไตย ความเป็นพลเมืองสะท้อนได้จากการเคารพสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความเสมอภาคและเท่าเทียม การดำรงตนตามกฎหมายและระบอบการปกครองที่ตนดำรงอยู่ การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นต้น การจะทำให้พลเมืองตระหนักรู้ในสิทธิและหน้าที่จำเป็นต้องให้การศึกษามีคุณภาพกับพลเมืองเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองและพลโลกที่ดี โดยเฉพาะในสังคมระบอบประชาธิปไตยที่ประเทศต่างๆยึดเป็นแนวทางปกครองประเทศโดยประชาชนต้องมีความรู้ ทักษะและข้อมูล ความรู้และทักษะเป็นผลมาจากการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic Education) ในสังคมประชาธิปไตย (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2547, น.3) นอกจากการจัดการศึกษาแล้ว การหล่อหลอมทางสังคม (Socialization) เพื่อให้ทั้งระบบการศึกษาและระบบสังคมที่แวดล้อมอยู่ ทำหน้าที่พัฒนาพลเมืองให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันภายใต้เป้าหมายและอุดมการณ์ของรัฐ การจัดการศึกษาให้กับพลเมืองจึงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศซึ่งมีประวัติศาสตร์ ความเป็นมาและบริบทที่แตกต่างกัน (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2557, น.17) แต่มีจุดร่วมของการให้ความรู้ ทักษะ เจตคติและค่านิยม และการมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในสังคมประชาธิปไตยในทิศทางเดียวกัน

ในการนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้บัญญัติจุดมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษา ไว้ในมาตรา 6 ความว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”และบัญญัติการเรียนรู้เกี่ยวกับสำนึกของความเป็นพลเมืองไว้ในมาตรา 7 ความว่า “ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ”

วิชัย วงศ์ใหญ่ (2554) ได้เสนอคุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยว่า ประกอบด้วย 1) สมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพ 2) พึ่งพาตัวเองได้ 3) ใช้สิทธิเสรีภาพโดยควบคู่กับความรับผิดชอบ 4) เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ความแตกต่าง หลักความเสมอภาค และกติกา 5) ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และ 6) กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบร่วมกันขับเคลื่อน และแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน ระดับประเทศ อาเซียน และประชาคมโลก จากการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) เรื่อง การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนไทย ประกอบด้วย 3 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความรู้ความเข้าใจในหลักและระเบียบการปกครองประเทศและท้องถิ่น สิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การเมืองการปกครอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ 2) ด้านความคิดเห็นหรือเจตคติ มีเจตคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิต ค่านิยมของไทย ผดุงความเป็นชาติร่วมกับผู้อื่น และ 3) ด้านการปฏิบัติตน ปฏิบัติตนให้ถูกต้อง สอดคล้องกับกฎหมาย กฎศีลธรรม กฎกติกาของชุมชนท้องถิ่น ประเทศชาติ หลักสิทธิหน้าที่พลเมือง ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น จรรโลงความถูกต้อง ความเป็นระเบียบ และความดีงามของสังคม สำหรับด้านการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีชัดเจนพบว่า กระทรวงศึกษาธิการของสิงคโปร์ (Ministry

of Education, 2014, p. 214) ได้ให้ความสำคัญกับการจัดหลักสูตรความเป็นพลเมืองให้เป็นแกนกลางของกรอบหลักสูตรสำหรับสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 และผลลัพธ์ของผู้เรียน ที่มีค่านิยมหลัก (Core Values) ในด้านความตระหนักรู้ในตนเอง การจัดการตนเอง ความตระหนักรู้ทางสังคม การจัดการสัมพันธภาพ ความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ ที่เชื่อมโยงกับความรอบรู้ความเป็นพลเมือง ตระหนักเรื่องของโลก และทักษะข้ามวัฒนธรรม มีความเชื่อมั่นในตนเอง เรียนรู้ด้วยตนเอง และตระหนักถึงความเป็นพลเมือง การสอนวิชาพลเมืองจึงเป็นทั้งรายวิชาเฉพาะและเป็นวิชาแกนที่บูรณาการการเรียนรู้เข้ากับวิชาอื่นๆ ส่วนอังกฤษ (Department for Education, 2014, p.214) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแห่งชาติในการสร้างความเป็นพลเมืองไว้ดังนี้ 1) ได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองของสหราชอาณาจักร 2) พัฒนาความรู้และความเข้าใจในบทบาทของกฎหมายและระบบยุติธรรมในสังคม 3) พัฒนาความสนใจและความตั้งใจ การมีส่วนร่วม การเป็นผู้มีจิตอาสา และ 4) มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการโต้แย้งทางการเมือง สามารถจัดการการเงิน และวางแผนการเงินในอนาคตได้

จากการศึกษาแนวคิดดังกล่าว พบว่า การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพคนเพื่อการพัฒนาประเทศ ที่ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเฉพาะการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ต้องปลูกฝังเด็กเยาวชน และประชาชนนับตั้งแต่เกิดจนตาย ให้เรื่องของความเป็นพลเมืองที่ฝังอยู่ในเรื่องของสิทธิและหน้าที่ ความรับผิดชอบ มีจิตสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน การมีส่วนร่วม มีทักษะการคิดวิเคราะห์ และมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในการดำรงตนในวิถีประชาธิปไตย

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงพรรณนาที่ครอบคลุมขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้องของประเทศไทยและต่างประเทศ 2) รับฟังความเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษาและพลเมืองและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง จำนวน 2 ครั้ง รวม 35 คน 3) ยกร่างข้อเสนอนโยบาย และรายงานการวิจัยฯ 4) สันทนาการกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการบริหารจัดการศึกษาด้านพลเมือง นักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาด้านรัฐศาสตร์และพลเมือง และผู้บริหารในสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กำหนดจำนวน 15 คน เพื่อพิจารณางานวิจัย และ 5) ปรับแก้และนำเสนอรายงานฉบับสมบูรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยเป็นผู้รวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองจากการศึกษาเอกสาร การรับฟังความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ และสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

สรุปผลการวิจัย

เป็นผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์โดยสรุปดังนี้

1. การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทยและต่างประเทศ

1.1 การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทยมีการพัฒนามาโดยตลอดทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการเรียนรู้ตลอดชีวิตมากหรือน้อยเป็นไปตามระบบของการศึกษาและวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนแต่ละยุคสมัยเป็นสำคัญ เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ปัจจุบันในการสร้างความเป็นพลเมืองเน้นการมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบที่ต้องคำนึงด้านหลักสูตร ครู ผู้บริหาร ผู้เรียน ครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สื่อมวลชน และสื่อเทคโนโลยี และสถาบันสังคมอื่นๆ เป็นต้น การศึกษาในระบบ มีระเบียบแบบแผนของหลักสูตรที่มีวิวัฒนาการตามการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศในแต่ละยุคสมัย ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คำว่า พลเมืองได้ถูกนิยามไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 ไว้ชัดเจนว่า

พลเมืองแห่งสยามคือ พลเมืองผู้สามารถประกอบอาชีพได้ เป็นผู้ที่มีรู้จักสิทธิและหน้าที่แห่งพลเมือง มีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสังคมศึกษา ในวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม และมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาเป็นระยะ บางยุคสมัยก็แยกวิชาหน้าที่พลเมืองออกมาต่างหาก จนกระทั่งปัจจุบันนี้ใช้ชื่อว่า วิชาหน้าที่พลเมือง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมมุ่งให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ สำหรับการศึกษานอกระบบ เป็นการจัดการศึกษาที่เติมเต็มการศึกษาในระบบ วิชาต่างๆ ยึดโยงตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ผ่านกลไกทางการปกครอง ล้อมวลชนและสื่อเทคโนโลยีต่างๆตามวิถีและความต้องการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ในระดับอุดมศึกษามีหลักสูตรที่เปิดสอนเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองในสถานศึกษาอุดมศึกษา แต่ละแห่งโดยเน้นการปลูกจิตสำนึก บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในฐานะของพลเมืองโลก

วิธีการจัดการเรียนการสอน พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการปฏิบัติจริง จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมากที่สุด คือการสอนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เทคนิคการจัดการเรียนรู้เป็นไปอย่างหลากหลาย เน้นวิธีสอนเชิงรุกหรือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ (Active learning) เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้และทักษะผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์และฝึกปฏิบัติบทบาทครูคือ ผู้ชี้แนะ สนับสนุนส่งเสริม อำนวยความสะดวกให้เกิดกิจกรรม สำหรับการประเมินผลเป็นการประเมินทั้งความรู้ ทักษะ เจตคติ และพฤติกรรม ตามหลักสูตรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการกำหนดหลักสูตรชัดเจนในแต่ละระดับการศึกษา แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้ผู้เรียนประยุกต์ความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงเท่าที่ควร โดยเฉพาะความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย การเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและสังคม เป็นต้น จุดเด่น มีการกำหนดหลักสูตรและวิชาเรียนไว้ชัดเจนที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ ทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ ข้อจำกัดยังขาดการติดตามประเมินผลความเป็นพลเมืองของผู้เรียนที่ชัดเจน โดยเฉพาะการประพฤติปฏิบัติตนในฐานะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมในสังคมของประชาชนเป็นการเฉพาะ เพื่อการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ตลอดจนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.2 การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ ในการวิจัยนี้ศึกษาประเทศต่างๆ 5 ประเทศ ดังนี้

1.2.1 สาธารณรัฐฟินแลนด์ วัตถุประสงค์หลักของหลักสูตรการศึกษาพลเมืองคือการเตรียมผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี มีทักษะและสมรรถนะ จัดสอนตั้งแต่ระดับที่หนึ่ง ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนระหว่างห้องเรียนจริยธรรมหรือศาสนาได้ ผู้เรียนเริ่มเรียนหลักสูตรสังคมศึกษาในการศึกษาระดับที่สองตอนต้นและปีแรกของการศึกษาระดับที่สองตอนปลาย และจะต้องเรียนหลักสูตรจิตวิทยาและปรัชญาเพื่อเป็นกรอบในการสร้างพลเมืองฟินแลนด์ผ่านหลักการของการศึกษารอบรู้ การจัดการศึกษาระดับที่สองตอนปลายมีการนำการศึกษาพลเมืองมาประยุกต์ใช้ผ่านรูปแบบข้ามหลักสูตร ส่วนครูต้องจบการศึกษาระดับปริญญาโท มีความสามารถในการวิจัย มีอิสระในการประเมินและรับรองผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ผู้เรียนไม่มีการทดสอบในระดับชาติในภาพรวมจนถึงอายุ 19 ปี ทุกภาคส่วนมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาพลเมืองของฟินแลนด์ เทศบาลจัดการศึกษาภาคบังคับ ผู้บริหารจะต้องมีคุณสมบัติของครูและจัดให้มีองค์กรครอบครัวเพื่อจัดทำความร่วมมือกับครูและสภานักเรียน ครอบครัวเป็นตัวแทนในคณะกรรมการโรงเรียน มีหน้าที่ร่วมออกแบบหลักสูตรสถานศึกษา ท้องถิ่นมีอิสระในการจัดการศึกษาตามหลักการกระจายอำนาจการจัดการศึกษา ด้านการศึกษาพลเมือง ให้อิสระแก่องค์กรและสมาคมมีส่วนร่วมในการจัดทำแนวทางของหลักสูตรและเนื้อหาสาระการเรียนรู้และการฝึกอบรมวิธีการสอนสำหรับครูเพื่อสอนวิชาพลเมือง เป็นต้น

1.2.2 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี หลักสูตรและการจัดการการศึกษาพลเมืองแตกต่างกันในแต่ละมลรัฐตามบริบทการปกครองประเทศ เนื้อหาโดยรวมเน้นความเปราะบางของประชาธิปไตยและบรรทัดฐานของประชาชน รวมถึงมิติของความเป็นยุโรป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทำหน้าที่พลเมืองสอดคล้องกับความรู้ทางการเมือง มากกว่าการเป็นพลเมืองตื่นรู้ การพัฒนาเจตคติ ค่านิยม และความจำเป็นในการเป็นพลเมืองดี การจัดการศึกษาพลเมืองเน้นในการศึกษาระดับที่สอง การสอนการเมืองในบางมลรัฐที่มีการว่างงานมีการเพิ่มเนื้อหาเศรษฐกิจเข้าไปในการสอนความเป็นพลเมืองด้วย บางมลรัฐ เช่น เบอร์ลินที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์ให้ความสำคัญกับพหุวัฒนธรรมและสวัสดิการของประชาชนที่หลากหลาย มุ่งเน้นแนวคิดของความอดทน การมีอยู่ของสถาบันการเมือง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น โลกและสิ่งแวดล้อม และการสร้างความเชื่อมั่นในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ครูจะต้องสำเร็จการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษา ครูที่ไม่ได้ผ่านการฝึกอบรมเพื่อการสอนวิชาพลเมืองจะได้รับการพัฒนาจากกระบวนการสอนและการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม พบว่า การศึกษาในรายวิชารัฐศาสตร์ในระดับอุดมศึกษาบางแห่งไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้จริงในการสอนวิชาการเมือง/พลเมือง ในโรงเรียนครูบางส่วนไม่มีอิสระในการจัดหารูปแบบการสอนและการนำไปประยุกต์ใช้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ผู้บริหาร ผู้เรียน ครอบครัว และชุมชน มีทั้งในระดับชาติ ระดับมลรัฐ และระดับท้องถิ่น สำหรับระดับสถานศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองใช้ระบบของการเป็นตัวแทนนักเรียน ผู้เรียนช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หน่วยงานกลางทางการศึกษาพลเมืองจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนผ่านโครงการหลายโครงการโดยเน้นการใช้สื่อสังคมออนไลน์และรวมวิธีการสอนเข้าด้วยกัน ด้านการวัดและการประเมินผล ในบางมลรัฐมีการประเมินภายในโดยเน้นการนำโครงการและการมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้จริง

1.2.3 สาธารณรัฐสิงคโปร์ หลักสูตรการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจัดไว้ในวิชาการศึกษาพลเมืองและจริยธรรม โดยมีองค์ประกอบด้านความรู้ ทักษะและค่านิยมสำหรับคุณลักษณะของพลเมือง ด้านสมรรถนะทางสังคมและอารมณ์ และมีการจัดหลักสูตรคุณลักษณะและการศึกษาความเป็นพลเมือง เพื่อปลูกฝังค่านิยมและสร้างสมรรถนะในตัวผู้เรียน ให้เป็นคนดีและพลเมืองที่มีคุณค่า (Ministry of Education, 2014, p.1) และให้เป็นแกนกลางของกรอบหลักสูตรสำหรับสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 และผลลัพธ์ของผู้เรียนที่มีค่านิยมหลัก (Core Values) ในด้านความตระหนักรู้ในตนเอง การจัดการตนเอง ความตระหนักรู้ทางสังคม การจัดการสัมพันธภาพ ความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ ที่เชื่อมโยงกับความรอบรู้ความเป็นพลเมือง ตระหนักเรื่องของโลกและทักษะข้ามวัฒนธรรม มีความเชื่อมั่นในตนเอง เรียนรู้ด้วยตนเอง และตระหนักถึงความเป็นพลเมือง การสอนวิชาพลเมืองจึงทั้งเป็นรายวิชาเฉพาะ และเป็นวิชาแกนที่บูรณาการการเรียนรู้เข้ากับวิชาอื่น ๆ วิชาอื่นที่สอนต้องมุ่งไปสู่ความเป็นพลเมืองของสิงคโปร์ คุรุสภาบทบาทสำคัญในการสร้างคนรุ่นใหม่ส่งผลต่อเจตคติ อุดมคติ และพฤติกรรมทางบวกของคนรุ่นใหม่ของสิงคโปร์ เป็นต้นแบบและสร้างโอกาสการเรียนรู้เพื่อให้เกิดค่านิยมของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นกระบวนการเป็นสำคัญเพื่อให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติจริง ทั้งนี้ผู้บริหารและครูได้รับการกระตุ้นให้ค้นคว้าติดตามนวัตกรรมการเรียนรู้แบบใหม่เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบายและนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ และการจัดและพัฒนาการศึกษาตามบทบาทหน้าที่ภายใต้ 3 แนวคิดหลักคือ 1) อัตลักษณ์ร่วมของผู้เรียน 2) ความสัมพันธ์กับชุมชนสังคมที่ส่งผลต่อร่างกาย จิตใจ สังคม และคุณธรรมจริยธรรม 3) ทางเลือก เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักเลือกดำเนินชีวิตที่ถูกต้องจากการเรียนรู้โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดกระบวนการเป็นหลัก

1.2.4 สหรัฐอเมริกา การจัดการศึกษาพลเมืองของสหรัฐอเมริกาที่สำคัญหลังจากการอพยพของประชาชนมาจากยุโรปเหนือ เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจความเป็นเมืองกับผู้อพยพแต่ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากสงครามโลก ต่อมาเมื่อเกิดจลาจลและสูญเสียความเชื่อมั่นในผู้นำ เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมพลเมืองขึ้น ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในสิทธิมนุษยชนและการเปิดเสรีการอพยพของพลเมืองมาจากทุกมุมโลก (Quigley, 1999) การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองปัจจุบันมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen) มีส่วนร่วมทางการเมือง มุ่งมั่นในค่านิยมพื้นฐานและ

การปกครองในระบบประชาธิปไตยที่เกิดจากการพัฒนาทักษะ ความรู้และการมีส่วนร่วมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สำหรับการจัดการศึกษาโดยรวมเป็นหน้าที่ของมลรัฐหรือรัฐบาลท้องถิ่น โรงเรียนนำมาตราฐานหลักสูตรหรือแนวทางที่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกำหนดมาประยุกต์ใช้ ครูไม่จำเป็นต้องจัดห้องเรียนการสอนเพื่อสอบ มีอิสระในการเสนอหลักสูตรและพัฒนาแบบทดสอบสำหรับใช้ในห้องเรียน มีการจัดตั้งศูนย์การศึกษาพลเมือง มีหน้าที่จัดทำมาตรฐานแห่งชาติสำหรับพลเมืองและรัฐบาล โรงเรียนมีหน้าที่พัฒนาผู้เรียนผ่านหลักสูตรทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเริ่มสอนวิชาพลเมืองตั้งแต่ระดับประถมศึกษาทั้งรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการ โดยสร้างบริบทให้สอดคล้องกับค่านิยมประชาธิปไตย เช่น ความเท่าเทียมกัน มาตรฐานที่เป็นธรรม และเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้อื่น

1.2.5 ประเทศอังกฤษ กรอบหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติเกี่ยวกับการศึกษาพลเมืองของอังกฤษมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พลเมืองมีส่วนร่วม มีความรับผิดชอบ ตื่นรู้อย่างลึกซึ้ง เข้าใจระบอบประชาธิปไตย กฎหมายและรัฐบาล สามารถจัดการการเงินและตัดสินใจเรื่องการเงินได้ดี เป็นการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาเกี่ยวกับสิทธิพลเมือง มีส่วนร่วมในการอภิปรายสาธารณะและสร้างกฎหมายทั้งทางตรงและทางอ้อม และการตัดสินใจในรัฐ โดยผู้เรียนต้อง 1) ได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองของสหราชอาณาจักร คือ ระบบการเมืองและพลเมืองมีส่วนร่วมอย่างตื่นรู้ในระบบประชาธิปไตย 2) พัฒนาความรู้และความเข้าใจในระบบกฎหมายและความยุติธรรมในสังคม รวมทั้งการบังคับใช้กฎหมาย 3) พัฒนาความสนใจ และความตั้งใจ การมีส่วนร่วมในการเป็นเป็นจิตอาสา และ 4) มีทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการโต้แย้งทางการเมือง สามารถวางแผนและจัดการการเงินอนาคตได้ ปัจจุบันวิชาพลเมืองได้บรรจุไว้ในหลักสูตรแห่งชาติปี 2557 โดยเริ่มสอนในการศึกษาคาบบังคับในระดับ 3 (อายุระหว่าง 11-14 ปี) และระดับ 4 (อายุระหว่าง 14-16 ปี) โรงเรียนมีหน้าที่จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับกรอบหลักสูตรแห่งชาติ การสอนต้องอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนมีทักษะและความรู้เพื่อวิเคราะห์ประเด็นการเมืองและสังคมอย่างมีวิจารณญาณ ครูทำงานเป็นทีมเพื่อวางแผนการสอนและใช้หลักสูตรเนื้อหาเกี่ยวกับพลเมืองร่วมกัน ผู้บริหารสถานศึกษามีความมุ่งมั่น ตระหนักถึงประสิทธิภาพของการเรียนรู้พลเมือง มีภาวะผู้นำ ส่งผลให้การศึกษาศึกษาพลเมืองประสบผลสำเร็จ นำวิชาพลเมืองมาใช้และขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ มีการวางแผนที่ชัดเจนพ่อแม่ ครอบครัว และผู้ที่กำกับดูแลกิจการการศึกษาและสมาชิกในชุมชนโรงเรียน มีส่วนร่วมในการวางแผนและทบทวนหลักสูตรที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดความสนใจมีส่วนในกิจกรรมห้องเรียน ผู้เรียนมีความยึดมั่นในอัตลักษณ์ของประเทศ สนับสนุนค่านิยมประชาธิปไตย และมีความอดทนสูง เชื่อในรัฐบาลที่ถูกเลือกมาโดยวิถีประชาธิปไตย

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกกระบวน และตามอัธยาศัยตลอดจนการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านกิจกรรมประชาธิปไตยและการฝึกปฏิบัติเป็นไปตามบริบทและสถานการณ์ของแต่ละประเทศ มีหลักสูตรด้านความเป็นพลเมืองเป็นการเฉพาะ ที่ต่างมุ่งให้พลเมืองของตนมีความรอบรู้และตื่นรู้ในระบบประชาธิปไตย หลักสูตรจึงมุ่งให้พลเมืองเป็นพลเมืองตื่นรู้ภายใต้บริบทของประเทศนั้นๆ

ดังนั้น ประเด็นที่สมควรนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของไทยจึงควรเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับบริบทของประเทศโดยเฉพาะบริบทสังคมวัฒนธรรมและการปกครองในระบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เพื่อกำจัดจุดอ่อนและเสริมจุดแข็งในส่วนของการศึกษาความเป็นพลเมืองของไทยตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งด้านหลักสูตรผู้บริหารและครู ผู้เรียน วิธีการจัดการเรียนการสอน กระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ การติดตามประเมินผล และการวิจัยและพัฒนา โดยนำแนวทางของต่างประเทศมาประยุกต์ใช้เข้ากับบริบทของประเทศไทยดังนี้

2. ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

2.1 ประเมินผลหลักสูตรด้านความเป็นพลเมืองทุกระดับ และปรับปรุงหลักสูตรให้วิชาพลเมืองเป็นวิชาแกนกลางการพัฒนาการเรียนรู้อันบูรณาการในทุกวิชา

2.2 ส่งเสริมให้เกิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา ด้วยวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้แบบใหม่ในศตวรรษที่ 21 โดยยึดกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก หรือการเรียนรู้จากสถานการณ์และการปฏิบัติจริงที่ก่อให้เกิดทักษะเป็นสำคัญ

2.3 จัดให้มีการเทียบโอนผลการเรียน ความรู้ และประสบการณ์ ที่ผ่านการเรียนรู้ และประสบการณ์ และกิจกรรมการสร้างความเป็นพลเมือง ตลอดจนการสะสมหน่วยการเรียนรู้เพื่อการศึกษาต่อ ตามระดับและประเภท

2.4 ส่งเสริมให้เกิดการผลิต พัฒนา และประเมินครู ที่มีสาระของการสร้างความเป็นพลเมืองทั้งระบบ

2.5 ส่งเสริม และพัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ผู้นำ มีคุณลักษณะและพฤติกรรมเป็นต้นแบบของความเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตย

2.6 ส่งเสริมกิจกรรมและให้ความรู้แก่ครอบครัว/พ่อแม่ผู้ปกครอง ให้เป็น 1) ครอบครัวที่จะเป็นผู้สร้างเยาวชนของชาติให้เป็นพลเมืองที่ดี และ 2) ให้มีความรู้ความเข้าใจ ทักษะ เจตคติ และค่านิยมของการเป็นพลเมืองที่ดี เป็นต้นแบบในการดำรงชีวิตในวิถีประชาธิปไตย

2.7 ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมและรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนให้เกิดความตระหนักและรับผิดชอบต่องาน ชุมชนและสังคมที่ดำรงอยู่

2.8 ส่งเสริมให้บุคลากรและหน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามภารกิจของหน่วยเต็มตามศักยภาพเพื่อสนับสนุนการสร้างพลเมือง

2.9 ส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นพลเมืองทั้งในส่วนของผู้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ ผู้สนับสนุนการเรียนรู้ และผู้ติดตามตรวจสอบการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง

2.10 ส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ปฏิบัติภารกิจหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีต่อประชาชนและการจัดการศึกษาในท้องถิ่นได้อย่างมีศักยภาพ ทั้งโดยการบริหารจัดการและปกครองดูแลประชาชนในท้องถิ่นภายใต้หลักธรรมาภิบาล

2.11 ส่งเสริมสนับสนุนองค์กร/สถาบันสังคมอื่น ๆ ให้ดำรงบทบาทหน้าที่โดยการให้ความรู้ความเข้าใจ และเจตคติที่ดีขององค์กรและสถาบันที่มีต่อเด็ก เยาวชนและประชาชนอย่างต่อเนื่อง

2.12 สนับสนุนส่งเสริมให้สื่อมวลชนผู้เปรียบเสมือนครูผู้ให้ความรู้แก่ประชาชน 1) ดำรงตนบนพื้นฐานของจรรยาบรรณที่ดีงาม และ 2) มีบทบาทในการสร้างความเป็นพลเมือง

2.13 ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการเรียนรู้ในสังคมประชาธิปไตย ความเป็นเจ้าของร่วมกัน ทั้งด้าน 1) การพัฒนาการเรียนรู้ และ 2) ด้านกายภาพ

2.14 จัดให้มีองค์กร/สนับสนุนองค์กรเพื่อส่งเสริม ยกย่อง และเชิดชูเกียรติผู้ประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดี และหรือองค์กร สถาบันที่สนับสนุนความเป็นพลเมืองที่ดี ที่เชื่อมโยงและบูรณาการการเรียนรู้ในทุกระดับและประเภท ทั้งในระบบ นอกกระบบ ตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2.15 จัดให้มีกองทุนสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของประชาชน เพื่อสนับสนุนส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย

2.16 จัดให้มีการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ด้านพลเมืองอย่างต่อเนื่อง และนำไปปรับปรุงและพัฒนาการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตย และการไหลเวียนข้อมูลข่าวสารและความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างไม่หยุดยั้งในศตวรรษที่ 21

อภิปรายผลการวิจัย

แม้ว่าแต่ละประเทศจะมีบริบทที่แตกต่างกันทั้งด้านประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมประเพณี ภาษา ประชากร และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสถานการณ์ทางการเมืองของแต่ละประเทศ แต่ก็มีส่วนร่วมและความคล้ายคลึงกันในการกำหนดปัจจัยในการสร้างความเป็นพลเมือง กล่าวคือ มีหลักสูตรการศึกษา

พลเมืองที่ชัดเจนแตกต่างกันเพียงชื่อเท่านั้น ที่เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ ตื่นรู้ในการดำรงชีวิตและการมีส่วนร่วม ในระบอบประชาธิปไตยตามการปกครองของรัฐบาลและนิติรัฐ และเริ่มเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษา การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการฝึกปฏิบัติจนเกิดทักษะ การคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ การประเมินผลเชิงพฤติกรรม มีองค์กรและหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบด้านการศึกษาพลเมืองเป็นการเฉพาะ ในบางประเทศ ครูและผู้บริหารตระหนักในบทบาทหน้าที่ของความเป็นพลเมืองและผู้จัดการเรียนรู้ด้าน ความเป็นพลเมืองที่ผ่านกระบวนการฝึกปฏิบัติเป็นการเรียนรู้เชิงรุก ชุมชนและสังคมให้ความสำคัญและ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นต้นแบบทางการศึกษา ทั้งนี้เพราะ สังคมโลก ให้ความสำคัญกับวิถีประชาธิปไตยเป็นส่วนใหญ่

สำหรับรายละเอียดที่แตกต่างกันบ้าง เช่น การกำหนดความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของ การศึกษาด้านพลเมืองที่แต่ละประเทศต่างกำหนดตามบริบทและสถานการณ์ของตน เช่น ฟินแลนด์ มุ่งเน้น การศึกษาพลเมืองเพื่อสนับสนุนผู้เรียนให้เติบโตมาเป็นมนุษยชาติและเป็นสมาชิกผู้มีความรับผิดชอบทาง จริยธรรมและสังคม รวมทั้งให้เกิดความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับชีวิตของผู้เรียน ความเสมอภาคทางสังคม (Ministry of Education and Culture, 2012, p.26) ทั้งนี้เพราะ ฟินแลนด์ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการ เรียนรู้เต็มตามศักยภาพของบุคคลมากกว่าการแข่งขัน บนพื้นฐานและหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Ministry of Education and Culture, 2012, p.18) ดังจะเห็นได้จากการที่ฟินแลนด์ไม่มีการสอบหรือประเมินจาก ส่วนกลางระหว่างช่วงชั้นต่างๆ ยกเว้นการทดสอบเมื่อเข้าสู่ระดับที่สองตอนปลายหรือชั้นปีที่ 9 แล้ว เท่านั้น (Tibbitts, 2015, pp.67-68) โดยมีการสอนข้ามหลักสูตรในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะ ด้านการศึกษาพลเมือง ให้อิสระแก่องค์กรและสมาคมมีส่วนร่วมในการจัดทำแนวทางของหลักสูตรและ เนื้อหาสาระการเรียนรู้และการฝึกอบรมวิธีการสอนสำหรับครูเพื่อสอนวิชาพลเมือง ซึ่งเป็นการเสริมการจัด การการเรียนการสอนความเป็นพลเมืองของครูได้อย่างเข้มข้นฟินแลนด์จึงเป็นประเทศที่มีต้นทุนสูงทาง การศึกษาในปัจจุบันที่ประเทศต่างๆทั่วโลกต่างหลั่งไหลไปศึกษาดูงานและลอกเลียนรูปแบบการจัดการ ศึกษาในหลากหลายมิติ ขณะที่ เยอรมนี มุ่งให้การศึกษาระดับพลเมืองให้ตื่นรู้ในการมีส่วนร่วม ในสังคมและกระบวนการทางการเมืองโดยการเป็นเจ้าของกระบวนการประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลง ทางความคิดจึงต้องเกิดจากข้างใน (ตน) ผ่านการมีส่วนร่วม เนื้อหาหลักสูตรเน้นความเปราะบางของ ประชาธิปไตยและพลเมืองตื่นรู้ประชาธิปไตย ให้ความสำคัญกับการให้ความรู้ความเป็นพลเมืองมากกว่า ความตื่นรู้บนบรรทัดฐานของประชาชนและรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นไปตามสถานการณ์ทางการเมืองของเยอรมนี ที่มุ่งเน้นความเป็นประชาธิปไตยสูง อันเป็นผลมาจากการถูกแบ่งแยกประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และกลับมารวมตัวกันอีกครั้งหลัง ในปี พ.ศ. 2533 ที่สำคัญการมีส่วนร่วมทางการศึกษาทั้งผู้บริหาร ผู้เรียน ครอบครัวและชุมชน ทั้งในระดับชาติ ระดับมลรัฐ และระดับท้องถิ่น สำหรับระดับสถานศึกษา การมีส่วนร่วมทางการศึกษาพลเมืองใช้ระบบของการเป็นตัวแทนนักเรียน ผู้เรียนช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ในโรงเรียนที่นับเป็นการฝึกปฏิบัติกระบวนการความเป็นพลเมืองให้เป็นวิถีชีวิตได้อย่างชัดเจนส่วน ลิงคโพรี่ ให้ความสำคัญกับการศึกษาพลเมืองสูงมากโดยกำหนดหลักสูตรและวิชาการศึกษาความเป็นพลเมืองเป็น แกนกลางของกรอบหลักสูตรสำหรับสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นความเชื่อมโยงของค่านิยมหลัก สังคมและสมรรถนะทางอารมณ์และความรู้พลเมือง การตระหนักคุณค่าความเป็นไปของโลกและทักษะข้าม วัฒนธรรม ทั้งนี้ เพราะการสอนค่านิยมและการผสมผสานค่านิยมของชนชาติที่มีหลากหลายส่งผลต่อความ สำเร็จทางด้านเศรษฐกิจและความอยู่รอดของลิงคโพรี่ด้วย (Ministry of Education, 1978) หลักสูตรจึงมี การประยุกต์ 1) ผลานค่านิยมของชนชาติและศาสนาต่างๆที่มีอยู่ในประเทศ 2) ค่านิยมร่วม (และกลายเป็น ค่านิยมหลัก ดังได้แก่ ความเคารพ ความรับผิดชอบ ความยืดหยุ่น ความซื่อสัตย์ ความเอาใจใส่ และความสามัคคี) ซึ่งเป็นพื้นฐานของพลเมืองลิงคโพรี่ และ 3) ผ่านวิธีสอน 4 รูปแบบ คือ (1) ถ่ายทอด วัฒนธรรม (2) การพิจารณา (3) การพัฒนาความรู้ และ (4) การแก้ไขค่านิยมและการชี้แจง (Berlach, 1996, pp.7-8) รวมทั้งการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดกระบวนการที่หลากหลายผ่านการฝึกปฏิบัติและ การค้นหาวัตรกรรมอย่างต่อเนื่อง จึงพบว่า ลิงคโพรี่มีความสามารถในการแข่งขันสูงในทุกๆ ด้าน และอยู่

ลำดับต้นๆของโลก ทั้งที่ประเทศเป็นเพียงเกาะเล็กๆที่ไม่มีทรัพยากรพื้นฐานใดๆที่โดดเด่น แต่ทรัพยากรมนุษย์หรือพลเมืองของสิงคโปร์กลับเป็นทรัพยากรที่มีค่าและนำพาสังคิปรีให้โดดเด่นเช่นทุกวันนี้ อันเป็นฐานจากการสร้างชาติด้วยการสร้างพลเมืองที่มีคุณค่า

ส่วน สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์มากที่สุด แต่ก็มีเอกภาพของความเป็นประชาธิปไตยของประชาชนมากที่สุดเช่นเดียวกัน ให้ความสำคัญกับแนวคิดของประธานาธิบดีลินคอล์นที่กล่าวไว้ว่า “รัฐบาลเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” การศึกษาพลเมืองจึงเป็นการศึกษาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เพื่อให้ผู้เรียนหรือประชาชนมีความรู้ทักษะและสิทธิหน้าที่ในการควบคุมกำกับรัฐบาล และภารกิจของรัฐบาลที่มีต่อประชาชน การมีส่วนร่วมทางการเมือง มุ่งมั่นในค่านิยมพื้นฐานและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เกิดจากการพัฒนาทักษะความรู้และการมีส่วนร่วม (Center for Civic Education, 2010, p.8) จึงเห็นได้ว่า สหรัฐอเมริกามีความชัดเจนในการศึกษาความเป็นพลเมืองของประชาชนที่ต้องอยู่เหนือรัฐบาล การจัดการเรียนรู้จึงมุ่งไปสู่เรื่องของรัฐบาลที่จะต้องทำหน้าที่เพื่อประชาชนเป็นสำคัญ ขณะที่อังกฤษ เป็นประเทศจักรวรรดินิยมและล่าอาณานิคมอันเก่าแก่ ที่มีประเทศอาณานิคมอยู่ทั่วทุกมุมโลกในอดีตและหลงเหลืออยู่บ้างแต่ก็ยังทรงบทบาทและอิทธิพลในปัจจุบัน โดยยึดประเพณีนิยมของการสร้างความเป็นพลเมืองตามประเพณีทางการเมืองที่มีรากฐานมาจากกรีกและโรมัน พลเมืองจึงเป็นผู้ที่ต้องเกี่ยวข้องและตระหนักรู้ในกิจการสาธารณะ การตัดสินใจในรัฐและการร่วมออกกฎหมายทั้งทางตรงและทางอ้อม (Qualifications and Curriculum Authority, 1998, p.9) ดังนั้น การศึกษาพลเมืองของอังกฤษจึงมุ่งให้พลเมืองมีส่วนร่วม มีความรับผิดชอบ จัดการการเงินและตัดสินใจทางการเงินได้อย่างดี (Department for Education, 2014, p.214) หลักสูตรแห่งชาติในการสร้างความเป็นพลเมืองจึงกำหนดวัตถุประสงค์ชัดเจนว่า 1) ได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองของสหราชอาณาจักร 2) พัฒนาความรู้และความเข้าใจในบทบาทของกฎหมายและระบบยุติธรรมในสังคม 3) พัฒนาความสนใจและความตั้งใจ การมีส่วนร่วม การเป็นผู้มีจิตอาสา และ 4) มีทักษะการคิดอย่างมีวิจรณ์ญาณและการโต้แย้งทางการเมือง สามารถจัดการการเงิน และวางแผนการเงินในอนาคตได้ จะเห็นว่าสอดคล้องกับเยอรมนีที่มุ่งให้ประชาชนมีความรู้ มีทักษะด้านความเป็นพลเมืองแล้ว ยังให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ด้านการจัดการเศรษฐกิจและการเงินด้วย ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการดำรงชีวิตในระบอบประชาธิปไตย เหล่านี้เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย มีวิวัฒนาการผ่านร้อนผ่านหนาวกับสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจไม่ยิ่งหย่อนกว่าชาติอื่น ทั้งการปกป้องการล่าอาณานิคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ที่เป็นการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มีการจัดตั้งกระทรวง ทบวง กรม โดยเฉพาะกระทรวงธรรมการ หรือกระทรวงศึกษาธิการในเวลาต่อมา รวมทั้งการจัดตั้งโรงเรียนเป็นการศึกษาในระบบอย่างมีระเบียบแบบแผน ส่งผลให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้อย่างมีระบบจากการปฏิรูปประเทศ จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงคืนประชาธิปไตยสู่ประชาชน โดยพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และแผนการศึกษาแห่งชาติครั้งแรกในปี พ.ศ. 2475 ได้ปรากฏเรื่องของการศึกษาพลเมืองไว้ชัดเจนในแผนการศึกษาแห่งชาติว่า พลเมืองแห่งสยามคือ พลเมืองผู้สามารถประกอบอาชีพได้ เป็นผู้ที่มีวิถีปฏิบัติและหน้าที่แห่งพลเมือง และสอนให้ผู้เรียนรู้จักปฏิบัติตนในระบอบประชาธิปไตยที่เป็นระบอบการปกครองใหม่ของประเทศ เมื่อรัฐมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2503 เพื่อต้องการพัฒนาชาติให้เจริญรุ่งเรืองทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม การสาธารณสุข เศรษฐกิจและการศึกษา ควบคู่กับการต่อสู้กับลัทธิคอมมิวนิสต์ที่ขยายตัวมาสู่เพื่อนบ้าน จึงได้กำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้รายวิชาต่างๆ ชัดเจนขึ้น โดยสอนให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ รวมทั้งเหตุการณ์บ้านเมือง โดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์นองเลือด 14 ตุลาคม 2516 ที่นิสิตนักศึกษาลุกขึ้นมาเป็นผู้นำในการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ และขับไล่ผู้ปกครองประเทศหรือนายกรัฐมนตรีสมัยนั้น เกิดการต่อสู้ล้มตายรวมทั้งการหลบหนีเข้าป่าของนักศึกษาจำนวนมาก (พิณสุตา ลีริรังศรี, 2553) ส่งผลให้เกิดหลักสูตรการศึกษาพุทธศักราช 2521 เกิดขึ้นในเวลาต่อมา ที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่เสริมสร้างประสิทธิภาพและ

ประชาธิปไตยของประเทศ เร่งพัฒนาทุกระดับการศึกษาทั้งด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม สังคมวิทยา ประชากรและสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งเหตุการณ์พฤษภาทมิฬเมื่อเดือนพฤษภาคม 2535 ที่ประชาชนลุกขึ้นมาเรียกร้องรัฐธรรมนูญและเกิดการต่อสู้กับฝ่ายรัฐอีกครั้ง ส่งผลให้เกิดรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 และการศึกษาพลเมือง มุ่งเน้นสิทธิหน้าที่ของพลเมือง ความเสมอภาค การมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะได้กำหนดไว้ชัดเจนถึงสิทธิ หน้าที่ของพลเมืองเช่น มาตรา 26 การใช้อำนาจของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตาม บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ มาตรา 43 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน เป็นต้น มาตรา 81 กำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ส่งผลให้เกิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไข ฉบับต่างๆ ตามมา ในกฎหมายการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาไว้อย่างชัดเจนว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยและนักเรียนนักศึกษาที่สำคัญ คือ การเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ หรือต้มยำกุ้ง ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยที่ส่งผลต่อการล้มล้างเศรษฐกิจของประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคและโลก ส่งผลให้มีการนำแนวพระราชดำรัสของพระราชดำรัสหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับ 1) มีเหตุผล 2) พอประมาณ 3) การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนเงื่อนไขของ 1) ความรู้ ได้แก่ รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และ 2) คุณธรรม ได้แก่ ซื่อสัตย์สุจริต ชยันตทน สติปัญญา และแบ่งปัน ที่สะท้อนถึงความเป็นพลเมืองที่ดีมาใช้ในการปกครองและการจัดการเรียนการสอนทุกระดับในเวลาต่อมา รวมทั้ง นำมาสู่การกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มีการกำหนดหลักสูตรหน้าที่พลเมืองในแต่ละระดับการศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก กล่าวคือ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ

กล่าวได้ว่า การศึกษาความเป็นพลเมืองของไทยกำหนดขึ้นภายใต้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงมีปัญหาการจัดการเรียนรู้และผลที่เกิดกับผู้เรียน กล่าวคือ แม้ว่าจะมีการกำหนดหลักสูตรชัดเจนในแต่ละระดับการศึกษา แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงเท่าที่ควร โดยเฉพาะความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย การเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและสังคม

ดังนั้น ข้อเสนอเชิงนโยบายที่กำหนดขึ้นจึงเป็นข้อเสนอที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์สังเคราะห์ ข้อมูลทั้งในและต่างประเทศที่ศึกษาข้างต้นเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้สมบูรณ์ขึ้นและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยเฉพาะการกำหนดให้มีการประเมินหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพลเมือง และหน้าที่พลเมืองในทุกระดับชั้น และการกำหนดให้วิชาพลเมืองเป็นทั้งวิชาหลักและวิชาแกนกลางการจัดการศึกษาที่บูรณาการในทุกวิชา ให้ความสำคัญพลเมืองเป็นวิถีชีวิตที่ควรมุ่งไปสู่ความเป็นพลเมืองที่รู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ มีวินัย เช่นเดียวกับสิงคโปร์ ฟินแลนด์ ที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เป็นต้น รวมทั้งการให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร และการติดตามประเมินผลสำหรับการผลิต พัฒนา และประเมินครู ก็เช่นเดียวกัน ตามที่เสนอว่าควรกำหนดวิชาความเป็นพลเมืองไว้ในหลักสูตรการผลิตครูที่ชัดเจน และหากผู้ที่เป็นครูโดยไม่ผ่านสถาบันผลิตครูก็ควรได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ด้านความเป็นพลเมืองที่บูรณาการในทุกวิชา รวมทั้งครูและผู้บริหารต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นต้นแบบของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขด้วย ที่สำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดการนำไปสู่การปฏิบัติจึงควรกำหนดเกณฑ์การประเมินครูและผู้บริหารที่มีเรื่องของความเป็นพลเมืองด้วยเพื่อให้เกิดความเป็นระบบและครบวงจรของการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองเหล่านี้เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังมีข้อเสนอเกี่ยวกับการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนส่งเสริม และยกย่ององค์กรหรือบุคคลที่ดำรงความเป็นพลเมืองที่ดีเพื่อการส่งเสริมคนดีให้เกิดขึ้นทั่วทั้งแผ่นดิน โดยเฉพาะการเลือกคนดีให้ขึ้นมาเป็นผู้บริหารและปกครองบ้านเมือง ดังพระราชกระแสว่า เราสามารถให้ทุกคนเป็นคนดีได้ แต่เราสามารถเลือกผู้ปกครองที่ดีได้ จะเห็นได้ว่า มีเสียงเรียกร้องให้เลือกคนเก่งคนดีขึ้นมาเป็นผู้บริหารและปกครองบ้านเมืองเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งข้อเสนอเกี่ยวกับการให้สิทธิการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมเพื่อค้นคว้าหาความรู้และนวัตกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพราะการวิจัยเป็นบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ในการพัฒนาการศึกษาและการพัฒนาประเทศที่สมควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาการศึกษาเพื่อการพัฒนาพลเมืองมีการพัฒนาโดยลำดับสอดคล้องกับยุคสมัย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบันแต่ก็ยิ่งพบว่า ผู้เรียนยังไม่สามารถประยุกต์ความรู้เข้าสู่การปฏิบัติในวิถีประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และค่านิยม โดยเฉพาะความรับผิดชอบ การมีระเบียบวินัย การเคารพสิทธิและหน้าที่ เป็นต้น ขณะที่การพัฒนาการศึกษาความเป็นพลเมืองของต่างประเทศให้ความสำคัญกับการจัดหลักสูตร การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การเคารพสิทธิ และการสร้างพลเมืองตื่นรู้ในสังคมประชาธิปไตย ดังนั้น ข้อเสนอเชิงนโยบายจึงเป็นข้อเสนอที่แก้ปัญหาและสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย เพื่อให้เกิดการนำข้อเสนอเชิงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ จึงมีข้อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ข้อเสนอต่อสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาในฐานะหน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดทำข้อเสนอแนะนโยบาย แผน และการประเมินผลการศึกษาของชาติ ควรได้มีการดำเนินการ ดังนี้

1.1 สังเคราะห์ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่จัดทำขึ้น และจัดทำข้อเสนอแนะนโยบายที่ครอบคลุม ยุทธศาสตร์ มาตรการ และแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนจัดผู้รับผิดชอบ เสนอต่อสภาการศึกษา และคณะรัฐมนตรีตามลำดับ

1.2 เพื่อเป็นการติดตามผลการสร้างความเป็นพลเมืองที่ผ่านมา ควรจัดให้มีการประเมินผลยุทธศาสตร์การพัฒนการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจัดทำขึ้น และนำผลไปปรับปรุงและพัฒนานโยบายการจัดการการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.3 ควรได้มีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรการสร้างความเป็นพลเมืองรายระดับ ทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การอาชีวศึกษา และการศึกษาระดับอุดมศึกษา เพื่อต่อยอดการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายนี้ ให้ได้เนื้อหาเชิงลึกเพื่อการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับสถานการณ์และสังคมไทยต่อไป

2. ข้อเสนอต่อองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน) รวมทั้งกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ควรได้มีการทบทวนบทบาทการพัฒนาความเป็นพลเมืองในความรับผิดชอบ ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยศึกษาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่กำหนดขึ้น และร่วมผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองของผู้เรียนและประชาชนทั้งสังคม

2.2 สื่อมวลชนทุกประเภท ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และสื่อเทคโนโลยีอื่นๆ ควรได้มีการทบทวนบทบาทให้มีการส่งเสริม ส่งเสริมและสนับสนุนความเป็นพลเมืองของประชาชน ด้วยการรักษาจรรยาบรรณ ให้ความรู้ และมีคุณธรรมการเผยแพร่ข่าวสารความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์บ้านเมืองและสังคมอย่างถูกต้องชัดเจน ไม่ใช้สื่อเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์และสร้างความแตกแยกในสังคมและประเทศชาติ

บรรณานุกรม

- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2547). *ประชารัฐกับการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2557). *พลเมือง สิทธิมนุษยชน และประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายการศึกษา.
- พิณสุดา ลีริธรงค์ศรี. (2553). *รายงานการวิจัยเรื่อง ภาพอนาคตการศึกษาไทย 10-20 ปี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- (2558). *รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล. (2558). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education)*. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- วิชัย วงศ์ใหญ่. (2554). *นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ: อาร์ แอนด์ ปริ้นต์.
- วิชัย ตันศิริ. (2557). *ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย Pedagogy of the Democrat*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา มูลนิธิส่งเสริมนโยบายการศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). *การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- Berlach, R. (1996). *Citizenship Education: Australian And Singaporean Perspectives*. *Australian Journal Of Teacher Education*, 21(2), pp.1-2.
- Burton, D. (2015). *Citizenship Education in Secondary Schools in England*. *Educational Futures*, 7(1), p. 76.
- Center for Civic Education.(2010). *National Standards for Civics And Government*. Woodland Hills, CA: Center for Civic Education.
- Department for Education. (2014). *The National Curriculum In England: Framework Document*. Department for Education.London: Dfe. Retrieved May 4 ,2016 from <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-framework-for-key-stages-1-to-4/the-national-curriculum-in-england-framework-for-key-stages-1-to-4>
- Ministry of Education and Culture. (2012). *Education and Research 2011–2016:A development plan Reports of the Ministry of Education and Culture, Finland 2012:3*. Espoo: KopijyväOy. Retrieved May 2 ,2016 from http://www.oph.fi/download/148961_The_Education_and_Research_Development_Plan.pdf
- Ministry of Education. (2014). *2014 Syllabus Character and Citizenship Education Primary*. Singapore: Ministry of Education.
- Qualifications And Curriculum Authority. (1998). *Education for Citizenship and The Teaching of Democracy In Schools: Final Report of The Advisory Group on Citizenship* 22 September 1998. London: Qualificationsand CurriculumAuthority.
- Quigley, C. N. (1999). *Public Perception and Understanding of the Justice System*. Washington D.C.: Center for Civic Education.
- Tibbitts, F. (2015). *Globalisation, Human Rights Education and Reforms*. Book series (GCEP, volume 17, p.76). Retrieved May 2 , 2016 from <https://books.google.co.th/books?isbn=9402408711>.